

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله خانوادہ مسلمان ۱۶

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين، والعاقبه للمتقين،
ولاعداوان الا على الظالمين، والصلاه والسلام
على محمد الذي ارسله ربه رحمه للعالمين و
على آله و صحبه اجمعين.

پدر و مادر وجود و شخصیت یکدیگر و اهداف خداوند که در مورد آفرینش انسان را کامل می گردانند و ارتباط میان آنها در طول زندگی دنیا و پس از مرگ هم ادامه خواهد داشت. پدر و مادر در زندگی دنیا به فرزندان خوب و شایسته خود افتخار می نمایند و آنها را از زیندگی و نعمت به شمار می آورند. هم چنان که خداوند متعال می فرماید: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّالِحَةُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا﴾ (الکھف / ۴۶)

«دارایی و فرزندان، زیندگی زندگی دنیا می باشند (اما زوال پذیر و گذرا هستند) اما اعمال شایسته ای که نتایج آنها جاودانه است، بهترین پاداش را در نزد خداوند دارند و بهترین امید و آرزو هستند».

پس از مرگ پدر و مادر فرزندان، یادگار آنان و بازتاب شخصیت آنها به شمار می روند و چنانچه فرزندان پاک و پرهیزکاری باشند سبب باران رحمت و طلب مغفرت مردم برای خانواده آنها خواهند بود و در واقع نیک مردی و دینداری پدر و مادر بر فرزندان آنها تأثیر به سزایی را از خود برجای خواهد نهاد، هم چنان که خداوند متعال در

مورد آن دو نوجوان فرموده اند: ﴿وَكَانَ تَحْتَهُ كَثْرٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾ (الکھف / ۸۲)
«پدر آنان مرد صالح (و پرهیزکاری) بود».

از طرف دیگر پدر و مادر از صلاحیت و نیک نفسی و دعای خیر فرزندان خود بهره مند می شوند. رسول خدا صلی الله علیه وسلم در این رابطه فرموده اند: «هرگاه مرگ به سراغ آدمی بیاید (فرصت) عمل را از دست خواهد داد. به جز سه چیز: کاری خیر را (پیش تر انجام داده باشد) یا دانشی (را از خود برجای گذاشته باشد) که دیگران از آن بهره مند شوند یا فرزند صالحی که او را دعای خیر بنماید». (خرجه بخاری و مسلم و اصحاب السنن این ماجه).

اما چنانچه فرزندی بد باشد، بدی او سبب ضرر و زیان دنیوی و اخروی برای والدینش خواهد بود. رسول خدا صلی الله علیه وسلم می فرماید: «بدترین گناهان آن است که انسانی پدر و مادر خود را لعن و نفرین بنماید».

خدمت ایشان گفته شد: چگونه انسان پدر و مادر خود را نفرین می کند؟ فرمود: «او به پدر و مادر مردم فحش و ناسزا دهد و دیگران نیز به پدر و مادرش بد و بیراه بگویند». (بخاری و مسلم).

به همین خاطر پدر و مادر در مقابل فرزندان خود بسیار مسئول می باشند و فرزندان حتی پیش از تولد و پس از آن حق و حقوقی را بر عهده پدر و مادر خویش دارند،

والدین برای آن که ثمره زندگی آنها ثمرات مفیدی باشد، باید نسبت به مسئولیت‌های خود در مقابل فرزندانشان احساس مسئولیت بنمایند.

حقوق قبل از تولد

مهم‌ترین حقوق فرزندان پیش از تولد سه مورد است که عبارتند از:

۱- حق حیات

بر همین اساس سقط جنین - بنابر رأی معتبر و برتر - مگر در موارد خیلی ضروری - حرام و نامشروع است. زمانی اسقاط آن مباح است که پزشک متخصص مطمئن باشد که بدون اسقاط جنین، مادر او تلف می‌شود. لازم به یادآوری است که مالکيه و ظاهریه سقط جنین را زنده به گور کردن پنهانی به شمار می‌آورند.

۲- مادر خوب

برای آن که فرزندان خوب و پرهیزکاری تربیت شوند، پدر لازم است همسر دیندار و با اخلاقی را انتخاب نماید همسری که در خانواده اهل دین و اخلاق، با کرامت و احترام پرورش یافته باشد. برخورداری از این صفات جزو مستحبات گزینش همسر است. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «به چهار دلیل زنان به همسری برگزیده می‌شوند: به خاطر مال و ثروت، نسب و خانواده، زیبایی، دینداری، شما دیندار و پرهیزکار را انتخاب کنید؛ زیرا

سبب خیر و برکت خواهد بود». (خرجه الجماعه الا ترمذی).

۳- محافظت از سلامت جنین

یکی از مواردی که لازم است مادران باردار به آن توجه کنند، مراقبت از جنین در دوران بارداری است که در صورت امکان چندین بار به پزشک متخصص (حتی الامکان پزشک زن) مراجعه نمایند و به دستورات غذایی و بهداشتی او عمل کنند و داروهایی را که پزشک تشخیص می‌دهد برای جنین زیان‌آور است مصرف ننمایند.

حقوق پس از تولد:

مسئولیت‌های پدر و مادر در مقابل کودکانی که به دنیا آورده‌اند عبارتند از:

۱- نام نیک

کودکان این حق را دارند که والدین آنها بهترین و زیباترین نام را برایشان انتخاب کنند و بهترین اسم‌ها، اسم‌هایی مانند: عبدالرحمن، عبدالله و نام‌های پیامبران هستند. و از نام‌های زشت و ناپسند مانند: شمر، هیتلر، شارون و نام حیوانات و اسم‌هایی مانند، شعله، شهاب و ... پرهیز شود. امام مالک بر این باور است که نام ملائک را بر کودکان نهادن جایز نیست، زیرا امام بخاری در کتاب تاریخ خود روایت نموده که: «نام ملائک را برای

فرزندانتان انتخاب ننماید». از رسول خدا صلی الله علیه وسلم روایت شده که دستور فرموده است: «در روز هفتم نامی بر کودک نهاده شود و مقداری از موی سرش کوتاه گردد و گوسفند به عنوان «عقیقه» ذبح شود». (ترمذی)

رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «نام نیک را بر فرزندان خود بگذارید؛ زیرا روز قیامت با اسم خود و پدرانتان شما را فرا می‌خوانند». (تحفه المودود ابن القیم).

و از آن جهت نام‌های ناپسند مانند: شیطان، ابلیس و نام آدم‌های ستمکار، بدنام و حیوانات برای انسان مناسب نیستند که با حرمت و کرامت انسان ناسازگارند و مستحب است که نام‌های ناپسند، تغییر داده شود؛ زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم نام عاصیه «گناهکار» را به جمیله و نام بره را به زینب تغییر داد.

ابوداود از مسروق روایت نموده که: عمر بن خطاب رضی الله عنه به او گفت: تو کیستی؟ گفت: مسروق بن اجدع. فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه وسلم شنیده‌ام که «اجدع» لقب شیطان است و از این پس تو مسروق بن عبدالرحمن هستی.

لازم به یادآوری است که گذاشتن دو نام از نظر شرعی مانعی ندارد. زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم همین کار را را انجام می‌داده است.

نام‌های مکروه:

نام‌هایی مانند: سید الناس، سید العلماء، سید السادات، سید القضاة و سید العرب بنابر رأی شافعی به خاطر دروغ بودنشان کراهت شدید دارد. اما حنبله این‌گونه نام‌ها و نام‌هایی مانند سید الكل و سید فرزندان آدم را حرام می‌شمارند.

لازم به یادآوری است که انتخاب نام پیروان ادیان و مذاهب بیگانه مانند یهود، مسیحیت، کمونیسم، بودائیسیم و ... برای فرزندان مسلمان - چنانچه سبب تقلید از آنها و علاقه‌مندی به باورها و فرهنگ آنان بشود، حرام و نارواست زیرا مسلمانان از شخصیت و فرهنگ مستقلی برخوردارند و هر چیزی که سبب فاصله گرفتن آنها از دین و فرهنگ خود بشود، کاری است ناروا.

نام‌های حرام:

انتخاب نام‌هایی مانند: شاهنشاه، ملک الملوک و ... حرام‌اند؛ زیرا فرمانروای همه فرمانروایان تنها خداوند است. شافعی نام‌هایی مانند: حکم الحکماء و حنبله سلطان السلاطین را به خاطر آن‌که به خداوند اختصاص دارند، برای انسان حرام به شمار می‌آورند.

هم‌چنین نام‌هایی مانند: عبدالرسول، عبدالمحمد، عبدالکعبه، عبدالحسین و جارالله و رفیق الله جایز نیستند؛ زیرا هر نامی که به عبودیت غیرخداوند - نسبت داده شود - هرچند در ظاهر هم باشد به خاطر اثر نامطلوب آن در ذهن فرزند و کسانی که نام او را می‌برند و می‌شنوند، کاری ناپسند است.

هم‌چنین نام‌هایی که به خداوند اختصاص دارند مانند: الله، الرحمن، قدوس، عزیز، رزاق، جبار و صمد به تنهایی برای انسان حرام هستند و باید قبل از آنها کلمه عبد وجود داشته باشد، مانند عبدالله، عبدالرحمن، عبدالقدوس، عبدالعزیز و ...

القاب:

نسبت دادن القاب به دیگران به شیوه‌ای که از آن ناخشنود شوند، حرام است. هرچند آنها آن صفت و لقب را داشته باشند. مانند: کور، کر، چاق و ... اما برای شناساندن و تشخیص نام او از دیگران و در صورت ضرورت برای کسی که او را نمی‌شناسد، گفتن لقب جایز است. اما القاب خوب مانند القاب اصحاب مثل: عمر فاروق، خالد سیف الله و حمزه اسدالله مانعی ندارند.

۲- عقیقه:

«عقیقه» به حیوانی گفته می‌شود که در روز هفتم تولد فرزند برای پذیرایی از خویشاوندان و دوستان و مستمندان ذبح می‌شود. اقدام به این مهمانی و پذیرایی در حد توان خانواده کاری مستحب است و واجب نمی‌باشد؛ زیرا ابن عباس روایت نموده که رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای هر یک از حسن و حسین رضی الله عنه قوچی را ذبح فرمود و هم‌چنین فرموده است: «هر کودکی در گرو عقیقه و ذبح حیوانی در روز هفتم تولد است و در آن روز او را نامگذاری نمایید و سرش را بتراشید». (احمد و اصحاب سنن)

شافعی می‌گویند: اقدام به عقیقه برای سرپرست خانواده و مسئول تأمین معیشت، مستحب است. اما به جز پدر خانواده، دیگر خویشاوندان هم می‌توانند اقدام به تهیه آن بنمایند. هم‌چنان که رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای حسن و حسین اقدام به عقیقه فرموده است. حیوانی که برای پذیرایی از مدعوین ذبح می‌شود می‌تواند شتر، گاو و گوسفند باشد و از نظر مالکیه باید حداقل یک بره ذبح شود.

چنانچه انسان متوجه بشود که به هر دلیل پدر و مادرش در هنگام کودکی برای او سنت عقیقه را انجام نداده‌اند، خود می‌تواند این کار را انجام بدهد و از اقوام و دوستان و مستمندان پذیرایی نماید؛ زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم پس از بعثت برای خود این سنت را انجام دادند. (بیهقی)

و کسانی که می‌گویند انجام سنت عقیقه برای بزرگسالان جایز است به این روایت استدلال نموده‌اند.

گوشت حیوانی که برای «عقیقه» ذبح می‌شود، هم‌چون گوشت قربانی، خانواده می‌تواند مقداری از آن را مصرف کند و بقیه را میان مستمندان تقسیم نماید و از آن نباید چیزی فروخته بشود. بهتر آن است که به صورت خام میان مستمندان توزیع شود. تا آنها در منزل خود آن را طبخ نمایند. مالکیه بر این باورند که تهیه غذا و تدارک مراسم در منزل به صاحب فرزند کراهت دارد. لازم به یادآوری است که شکستن استخوان حیوان «عقیقه» مانعی ندارد.

مالیدن مقداری از خون حیوان بر سر نوزاد به نظر علمایی که معتقد به مستحب بودن عقیقه هستند، کراهت دارد. اما مستحب است که در روز «عقیقه» سر و بدن و لباس کودک را معطر کنند.

۳- تحنیک:

تحنیک این است که دانه‌ای خرما یا مقداری عسل با کمی آب قاطی شوند تا به صورت مایع دربیاید و با مقداری از کام و دهان نوزاد شیرین بشود و بتواند مقداری از آن را هم از گلو فرو ببرد.

تحنیک سنت است؛ زیرا ابوموسی اشعری می‌گوید: «خداوند نوزادی را به ما عطا فرموده او را همراه خود به خدمت رسول خدا صلی الله علیه وسلم بردم، او نامش را ابراهیم نهاد و به وسیله خرما کام او را شیرین فرمود.» بخاری و مسلم

بهتر آن است کسی اقدام به تحنیک بنماید که انسانی مؤمن و پرهیزکار باشد و زن یا مرد بودن او فرق نمی‌کند.

۴- تبریک تولد نوزاد:

مستحب است که خویشاوندان و آشنایان تولد فرزند را به پدر و مادرش تبریک بگویند و نوع تبریک گفتن بستگی به عرف دارد اما بهتر است گفته شود: «خداوند آن هدیه‌اش را برایتان مبارک گرداند، و تو هم او را بتوانی سپاس بگویی، انشاء الله به رشد و کمال برسد و از خیر و منفعتش بهره‌مند شوید.»

۵- تراشیدن سر:

از نظر علمای شافعیه و مالکیه مستحب است که در روز هفتم پس از تولد کودک سر او تراشیده شود، و پس از عقیقه نامی مناسب بر او نهاده شود. و به اندازه وزن موی تراشیده‌اش طلا یا نقره (یا بهای آن) در میان مستمندان توزیع گردد؛ زیرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم به فاطمه رضی الله عنه فرمود: «سر حسین را بتراش و به اندازه وزن آن نقره را صدقه بده.» (حاکم و احمد).

۶- ختنه:

ختنه به معنی بریدن مقداری از پوست دَکَر است و جزو سنت‌های فطری بشری به شمار می‌رود و کار بسیار سنجیده‌ای است؛ زیرا باعث بهداشت و نظافت می‌شود و از جمع شدن میکرب و باقیمانده ادرار در لای آن جلوگیری می‌نماید و هم‌چنین از التهابت جلوگیری می‌کند و ختنه از نظر مالکیه و حنفیه مستحب و از نظر شافعیه واجب است.

علمای شافعی بر این باورند که ختنه بهتر است در روز هفتم پس از تولد انجام بگیرد و قبل از آن کراهت دارد، زیرا بقیه‌ای از حضرت عایشه روایت می‌نماید که: رسول خدا صلی الله علیه وسلم در روز هفتم حسن و حسین رضی الله عنه را ختنه نمود، اما مالکیه و حنفیه می‌گویند مستحب است در فاصله هفت تا ده سالگی ختنه انجام بگیرد، و از نظر آنها در روز هفتم یا قبل از آن کراهت دارد.

ختنه دختران نیز که معمولاً بیشتر در مناطق گرمسیر انجام می‌گیرد، از نظر فقهای مالکی مستحب و از نظر فقهای حنبلی و شافعی همانند ختنه پسران واجب است. در مورد مشروعیت ختنه دختران و پسران احادیث زیادی وارد شده از جمله حضرت عایشه رضی الله عنه روایت می‌نماید که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است:

«ده چیز جزو فرهنگ و سنت‌های بشری‌اند: کوتاه کردن سبیل، گذاشتن ریش، مسواک زدن، گردانیدن آب در بینی، گرفتن ناخن، شستن لایه و میانه انگشتان، کندن موی بغل، تراشیدن موی شرمگاه، طهارت پس از قضای حاجت و ختنه فرزندان.» (احمد و مسلم).

شوکانی می‌گوید: واقعیت این است که دلیلی برای واجب بودن ختنه وجود ندارد و تنها سنت بودن آن برای دختر و پسر ثابت است و هم‌چنان در حدیث: «پنج چیز جزو سنت بشری است...» به آن اشاره شده است؛ زیرا زمانی می‌توان چیزی را واجب دانست که دلیل قاطعی برای وجوب آن وجود داشته باشد. اما در مورد ختنه دختران دلیل قطعی و روشنی در دست نیست و بهتر آن است با مشورت پزشک و با توجه به وضع و شرایط فردی و محیط به آن اقدام شود.

۷- نسب:

هم‌چنان که پیش‌تر نیز گفته شد: این حق کودکان است که به والدین خود نسبت داده شوند. که در مورد آن باز هم به تفصیل صحبت خواهد شد.

۸- دادن شیر:

حق کودکان است که از زمان تولد تا زمانی که می‌توانند غذا را تناول نمایند، از شیر مادر خود استفاده کنند؛ زیرا خداوند متعال فرموده است:

﴿وَالْوَالِدَتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمَّ الرِّضَاعَةَ﴾ (البقره / ۲۳۳)

«مادران باید دو سال تمام به فرزندان خود شیر بدهند، آن‌هایی که می‌خواهند دوران شیرخوارگی را کامل کنند».

۹- مهربانی با کودک:

کودکان برای رشد و نمو و اعتدال زندگی و عواطف خویش به محبت، عشق، مراقبت و شفقت نیاز دارند، تا از شخصیتی متوازن و به دور از ناهنجاری روانی و عقده‌های گوناگون، برخوردار شوند؛ زیرا چنانچه کودکان از طرف نزدیکان به ویژه پدر، مادر، پدربزرگ، مادربزرگ، خواهران و برادران مورد توجه، مراقبت و محبت قرار نگیرند، در تنگنای روحی و معنوی قرار گرفته و دچار ناراحتی و بی‌تابی می‌شوند و گاهی ناراحتی خود را از طریق گریه بروز می‌دهند.

سنت رسول خدا صلی الله علیه وسلم مسلمانان را به ضرورت مهربانی و عطف با فرزندان یادآوری نموده و رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «بهترین زنان قریش مهربان‌ترین آنان با فرزندان خویش و آن‌هایی هستند که بیشترین اهتمام را به شوهران خود می‌دهند». (اخرجه احمد و الشیخان).

از براء رضی الله عنه روایت شده که فرموده است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم را دیدم که حسن بن علی را بر دوش خویش نهاده بود و می‌فرمود: «خداوندا من او را دوست می‌دارم و از تو می‌خواهم که او را دوست بداری». (اخرجه شیخان و ترمذی).

یکی از ویژگی‌های اهل ایمان مهربانی با دیگران به ویژه فرزندان است و گاهی به وسیله بوسیدن، نوازش، خریدن هدیه و ... از آن تعبیر می‌شود. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند:

«مهربانان مشمول مهربانی و محبت خداوند رحمن قرار می‌گیرند، با آن‌هایی که در زمین‌اند مهربان باشید تا کسی که در آسمان است با شما مهربانی کند». (ابوداود و ترمذی).

رسول خدا صلی الله علیه وسلم با کودکان بسیار مهربان بود و برای شادمانی و سرورشان تلاش می‌فرمود. طبرانی از ابن عباس نقل می‌نماید که: رسول خدا صلی الله علیه وسلم هرگاه اولین ثمر درختان را برای او می‌آوردند، آن را بر روی چشم و سپس بر روی لبان خویش می‌نهاد و می‌فرمود: «خداوندا هم‌چنان که اول آن را به ما نشان دادی آخرش را هم به ما نشان بده!» و سپس آن میوه را به کودکانی که در آنجا بودند می‌داد.

رسول خدا صلی الله علیه وسلم در بسیاری موارد دستان محبتش را بر سر و روی کودکان می‌کشید و آن‌ها را می‌بوسید. از عایشه رضی الله عنه روایت شده است که: «روزی اقرع بن حابس نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم بود و حسن و حسین نزد ایشان آمده و رسول خدا

صلی الله علیه وسلم آن‌ها را در بغل گرفته و بوسید. اقرع گفت: من ده فرزند دارم تاکنون هیچ‌کدام از آن‌ها را نبوسیده‌ام. رسول خدا صلی الله علیه وسلم نگاهی به او نمود و فرمود: «هرکس مهربان نباشد مورد مهربانی قرار نمی‌گیرد».

یکی از لوازم محبت و مهربانی با کودکان سلام کردن به آنان است؛ زیرا سلام گفتن به کودکان احساس هویت و شخصیت را در آنان شکوفا می‌نماید و آن‌ها را متوجه می‌نماید که آن‌ها سرمایه و توشه آینده زندگی هستند و در واقع سلام، احوال‌پرسی و اهتمام به کودکان تربیت عملی خوبی برای آن‌هاست. نهال مهربانی را در درون آن‌ها می‌رویاند و بزرگ می‌کند. انس بن مالک رضی الله عنه روایت می‌نماید که: «روزی از کنار چند کودک عبور می‌کردم و به آنان سلام کردم. من این را از رسول خدا صلی الله علیه وسلم آموخته بودم که هرگاه کودکانی را می‌دید به آنان سلام می‌فرمود».

هم‌چنین انسان روایت می‌نماید که «رسول خدا صلی الله علیه وسلم گاهی به میان مردم انصار می‌رفت و بر کودکان آن‌ها سلام می‌کرد و آن‌ها را نوازش می‌نمود». (اخرجه بغوی و ابونعیم و خطیب بغدادی).

۱۰- الگویی ارزشمند

رسول خدا صلی الله علیه وسلم در زمینه بیان رسالت و التزام عملی به آن برای امت اسلامی اسوه و الگویی بسیار بلندمرتبه‌اند. خداوند متعال در این باره می‌فرماید: ﴿لَقَدْ

كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ (الاحزاب / ٢١)

«قطعاً برای شما در (اقتداء به) رسول خدا سرمشقی
نیکوست، برای کسانی که به خدا و روز بازپسین امید
دارند و خداوند را فراوان یاد می‌کنند».

به والدین، پدربزرگ، مادربزرگ، عمو، عمه، خاله، دایی و
همه اقوام و خویشاوندان در پابندی به ایمان، اخلاق و
احکام دین یا در بی‌ایمانی، بداخلاقی و لایبالی‌گری به
عنوان سرمشق و الگو نگاه می‌شود و کودکان از کردار،
گفتار و عملکردهای آنها تقلید می‌نمایند و همه عادات و
خصلت‌ها، از آنان به کودکان منتقل می‌شود و مشهور
است که «فرزندان» گرویده و دلبسته پدر و مادرند و همه
تلاش خود را برای پیروی از آنها به کار می‌گیرند. چنانچه
والدین و خویشاوندان برای کودکان فامیل الگو و سرمشق
خوبی باشند، همین خوبی‌های آنها به کودکانشان منتقل
می‌شود و چنانچه الگوی بدی باشند به طور طبیعی همه
بدی‌های آنها به آنان منتقل می‌شود - مگر آن‌که خداوند
کسی را مورد مرحمت خویش قرار دهد.

بر همین اساس والدین و خویشاوندان باید احساس کنند
که فرزندانشان امانت‌هایی هستند که به آنان سپرده شده‌اند
و تربیت خوب و پسندیده آنها جزو مسئولیت‌های
آنهاست و خوبی‌ها و بدی‌های کودکان با نامه اعمال آنها
ارتباطی نزدیک دارد و می‌توانند کودکان خود را به سوی
بهشت یا جهنم رهنمون شوند. خداوند متعال در مورد
منزلت نزدیکان خوب می‌فرماید:

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
وَمَا أَلْتَنَّهُم مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ۚ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ
رَهِينٌ﴾ (الطور / ٢١)

«کسانی که خود ایمان آورده‌اند و فرزندان نیز در ایمان
آوردن از آنها پیروی کرده‌اند، فرزندان‌شان را (در بهشت)
به آنان ملحق می‌کنیم. بدون آن‌که ما از (پاداش)) عمل
آنها چیزی را بکاهیم؛ زیرا هرکس در گرو کارهایی قرار
دارد که انجام داده است».

بر همین اساس والدین مسئولیت دارند که فرزندان خود را
به وسیله کردار و گفتار پسندیده خود، به راه خیر، نیکی و
پرهیزکاری راهنمایی کنند و به این دستور خداوند عمل
کنند که فرموده است: ﴿يَتْلُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَوْلًا أَنفُسُهُمْ
وَأَهْلِيكُم نَارًا﴾ (التحریم / ٦)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده‌هایتان را از
آتش (دنیا و آخرت) دور نگاه دارید...».
هم‌چنین رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «همه
شما مسئول هستید و نسبت به زیردستان خود مورد
بازخواست قرار می‌گیرید». (احمد و شیخان)

II- حَسَن انتخاب مربی

چنانچه کسی به جز مادر کار نگهداری و تربیت کودک را
برعهده داشته باشد، والدین موظف به انتخاب مربی پاک،
پرهیزکار، اهل شرافت و کرامت و دیانت می‌باشند؛ زیرا
کودکان تحت تأثیر خوب و بد مربی خود قرار می‌گیرند.
این واقعیت را ما امروزه به خوبی مشاهده می‌نماییم، و

نقش ام‌ایمن را در تربیت رسول خدا صلی الله علیه
وسلم و محبت و علاقه رسول خدا صلی الله علیه وسلم
را به او هم می‌دانیم. در مورد حضانت و شیر دادن و
نگهداری کودک، مطالبی را بیان نمودیم و در صفحات
آینده مطالب دیگری را در همین رابطه خواهیم آورد.

۱۲- تربیت خوب

تربیت به معنی در مسیر رشد و تعالی و تکامل قرار دادن
گام به گام یا به وجود آوردن تدریجی چیزی، تا رسیدن
به حد کمال است. هم‌چنان که پیش‌تر نیز گفته شد، از
نظر اسلام تربیت چیزی فراتر از تعلیم است و در واقع
تربیت جسمی و مادی، تربیت روحی و اخلاقی، تربیت
استعدادها، مواهب و توصیه آنها را به سوی ارزش‌های
معنوی و اخلاقی، تربیت عقلی و فکری، تربیت آگاهی و
شناخت، تربیت رفتار، سلوک اجتماعی و سیاسی و عادت
دادن به رفتارهای صحیح فردی و اجتماعی را شامل
می‌شود. نوع اخیر که زمینه موفقیت در زندگی اجتماعی را
فراهم می‌نماید، شامل التزام به احکام و آداب شریعت اعم
از عقاید و عبادات و معاملات می‌شود.

پدر و مادر موظف به تربیت اسلامی پاک و سالم فرزندان
خود - بدان صورت که به آن اشاره شد - می‌باشند.
هم‌چنین لازم است در جهت پرورش اندیشه‌ها و اخلاق
و اعمالی هم‌چون: قوه اراده، نیروی شخصیت، عشق به
جهاد، تسامح و بخشنده‌گی، پرهیز از اسراف و ریخت و
پاش، انتخاب رقیق خوب و پرهیز از دوستان نا اهل، از
هیچ تلاشی دریغ نورزند و در همه مراحل کودکی،

نوجوانی، بلوغ و ازدواج از ارشاد و راهنمایی و یاری به آنها کوتاهی نکنند.

فرزندان خوب و پرهیزکار نشانه خوبی و پرهیزکاری پدر و مادرند و به هر میزان که آنها از تربیت خوب و توانمندی برخوردار باشند، آینده بهتری را در انتظار دارند و نام نیک آنها در همه جا خواهد پیچید و در جامعه خود از مقام، منزلت و حرفه والا و ارزشمندی برخوردار خواهند شد و در جوی از رفاه و آسایش زندگی خواهند کرد.

۱۳- آموزش مفید

علوم بر دو گونه اند: علوم مفید و علوم مضر. علوم مفید فایده و خوبی آن بر دوام خواهد بود و علوم مضر نیز شر و زیانش ماندگار است. پدر، مادر، سرپرست و مربی کودکان مسئولیت دارند که بهترین دانش های نظری، عملی و حرفه های شایسته را به پسران و دختران بیاموزند.

آموزش هایی که در شریعت اسلام مردان به آموختن آنها فراخوانده شده است، در سه زمینه: آموزش قرآن، آموزش نماز و عبادت و آموزش علوم ورزشی و نظامی است.

در مورد آموزش قرائت، ترتیل و حفظ قرآن در حد توانایی، واجبی اساسی است؛ زیرا قرآن چراغ پرفروغی است که تاریکی های جهالت را روشن می نماید و راه صحیح را به انسان ها می نمایاند و زمینه سربلندی و سلامت و سعادت در دنیا و آخرت را فراهم می نماید.

خداوند متعال می فرماید: «قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو

عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥٠﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٥١﴾ (المائدة / ۱۵-۱۶)

«... از سوی خداوند کتاب روشنگری به نزد شما آمده است * خداوند به وسیله آن کسانی را که در جستجوی رضایت او هستند به راه های پر امن و امان هدایت می کند و با مشیت و فرمان خود آنان را از تاریکی های (کفر و شرک و جهل) بیرون می آورد و به سوی نور (ایمان و یکتاپرستی و آگاهی) می برد و به راه درست هدایتشان می نماید».

۱۴- مساوات میان فرزندان

رعایت مساوات میان فرزندان از نظر اکثریت قاطع علما مستحب و مطلوب است. اما علمای حنبلی، امام بخاری و برخی از مالکیه بر این باورند که رعایت در بخشش و هدیه و در رفتار و برخورد با فرزندان، حتی نوازش و بوسیدن واجب است. در این مورد حنابله حق به جانب هستند؛ زیرا عدم رعایت عدالت و مساوات میان فرزندان زمینه را برای منازعه و دشمنی و کینه میان آنها فراهم می نماید؛ زیرا رعایت اصل «عدالت» از نظر اسلام در همه زمینه ها واجب است. در این ارتباط اضافه بر قرآن روایات زیادی آمده است.

از نعمان بن بشیر روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده اند:

«میان فرزندان خود به عدالت رفتار کنید».

و این جمله را سه بار تکرار نموده و مورد تأکید قرار دادند. (خرجه احمد و ابوداود و نسایی).

جابر می گوید: همسر بشیر گفت: غلامی را برای پسرم خریداری کن و رسول خدا صلی الله علیه وسلم را برای آن شاهد بنما. او هم نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم آمد و گفت: همسرم به من گفته است که: غلامی را برای فلان پسرش خریداری بنمایم. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود: «آن پسر برادران دیگری دارد؟» گفت: بله دارد. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود: «به همه آنها می خواهی چنین هدیه ای بدهی؟ گفت: نه. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود: این کار، کار درستی نیست و من جز برای کاری حق و روا شهادت نمی دهم». (مسلم و ابوداود و احمد).

۱۵- هزینه فرزندان

پدران و مادران مسئولیت دارند که در زمان کودکی و نوجوانی تا پایان تحصیل و یافتن کار مخارج لباس و خوراک و تحصیل فرزندان خویش را فراهم نمایند. امام مالک می گوید که: تنها تأمین نفقه فرزندان واجب است و تهیه مخارج نوه ها واجب نمی باشد. اما دیگر ائمه فقه بر این باورند که در صورت لزوم تأمین مخارج زندگی فرزندان و نوه ها - دختر یا پسر حتی اگر مسلمانان هم نباشند - واجب است؛ زیرا خداوند متعال می فرماید:

«وَعَلَى الْوَالِدِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ» (البقره / ۲۳۳)

«بر کسی که فرزند از آن او می باشد (پدر) واجب است به شیوه ای پسندیده مخارج (زندگی)، لباس و پوشاک آنها را فراهم کند».

هم‌چنان که گفته شد، تأمین غذا، لباس و مخارج مدرسه در ایام تحصیل و در حد توان بر والدین واجب است و نیازهای او در حد کفایت باید برطرف شود. اما اگر کودکی هیچ‌کس را نداشته باشد که مخارج زندگیش را تأمین نماید، باید از بیت‌المال و بودجه حکومت خوراک، لباس، مسکن و مخارج تحصیل او تهیه بشود و مسئولیت تأمین مخارج فرزندان تا رسیدن به حد بلوغ، توانایی کار و کسب درآمد و هم‌چنین تا پایان تحصیل و یافتن کار باید ادامه پیدا نماید تا دچار سرگردانی و مشکلات نشوند. بر والدین و سرپرستان واجب است که مخارج زندگی فرزندان خود را از درآمد حلال و پاک تأمین نمایند، در غیر این‌صورت عواقب زیان‌باری را برای خود و فرزندان آنها به وجود خواهد آورد و جسمی که از مال حرام رشد کند، به جز بدبختی، بیچارگی و مشکلات دنیا و آخرت چیزی در انتظار او نخواهد بود؛ زیرا خداوند متعال یهودیان را مورد مذمت قرار می‌دهد و می‌فرماید:

«سَمْعُونَ لِكَذِبٍ أَكَلُونَ لِلْشُّحِّ» (المائدة / ۴۲)

«بسیار (با عشق و رغبت) به دروغ گوش می‌سپارند و بسیار اهل حرام‌خواری‌اند».

هم‌چنین خداوند متعال می‌فرماید: «يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ» (القره / ۲۶۷)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، نفقه (و مخارج زندگیتان) را از پاک‌ترین چیزهایی که به دست می‌آوریم فراهم کنید».

تأمین نفقه و هزینه از خود سرپرست خانواده شروع می‌شود و پس از او همسر و بعد از او باید شامل بقیه اعضای خانواده شود این کار نزد خداوند دارای اجر اخروی نیز می‌باشد. رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «در میان دیناری که برای جهاد و دیناری که برای آزادی بردگان و دیناری که به مستمندان داده می‌شود و دیناری که برای خانواده خرج می‌شود، بیشترین اجر را آن دیناری دارد که برای خانواده خرج شده است». (احمد و مسلم و بیهقی).

۱۶- ارث

یکی دیگر از مهم‌ترین حقوق فرزندان بر پدر و مادر حق ارث بردن است. این حق، حقی اجباری است و هیچ‌کس نمی‌تواند آن را نادیده بگیرد و نمی‌تواند هیچ یک از وارثین را از سهم خود محروم نماید. سیستم و نظام وراثت در اسلام بسیار عادلانه است و با مسئولیت‌های مالی و اقتصادی ارتباطی نزدیک دارد؛ به این دلیل که مردان مکلف به تأمین مخارج ازدواج و مهریه و نفقه خانواده‌اند، سهم ارث‌شان از زنان بیشتر است. و زنان چه قبل از ازدواج یا پس از آن در مورد مخارج زندگی مسئولیتی ندارند و به همین علت است که سهم ارث‌شان از مردان کمتر است و همه سهم ارثی را هم که به او تعلق می‌گیرد، می‌تواند برای خود پس‌انداز نماید و تنها با میل و رضایت خویش مقداری از آن را خرج کند. در سه آیه قرآن سیستم ارث بیان گردیده است. خداوند متعال می‌فرماید: «يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ» (النساء / ۱۱)

«خداوند در مورد فرزندان‌تان به شما توصیه می‌نماید که پسران سهم‌شان دوبرابر دختران است».

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ﴾ (النساء / ۱۲)

«نیمه آن‌چه که از همسران‌تان برجای مانده است از آن شماست، به شرطی که دارای فرزندی نباشند».

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (النساء / ۱۷۶)

«در مورد کلاله (و نحوه میراث کسی که مرده است و فرزندی و پدری را از خود برجای نگذاشته) از تو می‌پرسند بگو: خداوند در این‌باره برایتان حکم صادر می‌نماید».

مواردی که قرآن در موردشان چیزی را بیان ننموده، سنت نبوی آنها را توضیح داده است. مانند این حدیث که حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه آن را روایت نموده است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است: «از ما پیامبران ارث برده نمی‌شود و هرچه را که از خود برجای بگذاریم صدقه داده می‌شود». (متفق علیه)

هم‌چنین مانند: تعیین سهم یک ششم برای مادر بزرگ‌ها در حدیث «بریده» که روایت نموده رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است: «برای مادر بزرگ‌ها - به شرطی که مادر میت در میان نباشد - یک ششم قرار داده شده است. (ابوداود)

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله وصحبه أجمعین.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.